

Antanas Šileika

nebaigti reikalai

Romanas

baltos lankos

Antanas Šileika

Nebaigti reikalai

Romanas

Iš anglų kalbos vertė Kristina Aurylaitė

baltos lankos

1

Psichoneurologinė ligoninė, Pažaislis, Lietuvos Tarybų Socialistinė Respublika, 1959 metai

Martynas kuo atsargiausiai padėjo krepšį ant grindų ir krūptelėjo išgirdęs skimbtelėjimą. Sustingęs įsiklausė, tačiau bažnyčios prieblandoje niekas nesukrutėjo, nepasigirdo ir jokio garso. Martynas pažvelgė į lubas.

Ten, kupolo freskose, buvo karūnuojama Mergelė Marija, liutniomis, arfomis ir cimbolais skambino angelų orkestras. Po dangų skrajojo daugybė kitų angelų – nuo serafimų iki cherubinų, žaizdas rodė kankiniai. Bet buvo tamsoka, o dangus – baisiai aukštai. Smulkesnes detales įžiūrėti buvo sunku.

Iš bažnyčios freskų stebeilijančios šventųjų ir nusidėjėlių minios gąsdindavo čia atsidūrusius pacientus. Net ir sveiko proto žmogui nebūtų lengva atlaikyti tokią dievišką didybę ir tiriamus žvilgsnius, o čionykščius pacientus apsedę demonai po šiais skliautais tik dar labiau išsiėldavo, vieniems sukeldavo drebulį, kitus priversdavo klykti iš baimės ar įsiučio.

Ir paprasčiausius neurotikus ar depresijos kamuojamus žmogelius neretai ištikdavo panika, kai dirstelėjus į ištapytas lubas apimdavo svaigulys, panašus į tą, kurį pajunta neatsargiai žemyn žvilgtelėjęs nepatyręs alpinistas. Todėl ne itin stabilios psichikos asmenų į barokinę buvusio vienuolyno

bažnyčią leisti nebuvo galima. Verčiau paversti senąją bažnyčią sandėliu.

Tačiau šiomis dienomis dangiškieji valdovai ne itin kreipė dėmesį į tai, kas dedasi apačioje. Esantiems ant žemės dabar teko patiems tvarkyti savo reikalus, spręsti, kas tikrai yra nuodėmė, o kas ne, ir padėjus ant svarstyklių bei išmatavus įvairaus dydžio svareliais, skirti bausmę ar atlygį.

Martynas čionai atklydo ieškodamas vieno paciento. Aki-vaizdu, kad po šiais skliautais jo neras. Gydomo įstaigai daug labiau tiko kita vienuolyno komplekso dalis, ypač dešimtyse celių skirtinguose korpusuose, kurių kiekvienas buvo skirtas tam tikram sutrikimui gydyti. Aukštos tenykštės sienos ir masyvios medinės durys slopino nelaimėlių dejonę ir murmesius.

Martynas stovėjo bažnyčios prieblandoje ir apžiūrino apdulkėjusias dėžes, senas lovas, sulūžusias kėdes ir stirtas popierinių aplankų, surištų juodais kaspinais ir prikimštų ligų istorijų – daugiausia įvairiausių psichozių aprašymų. Pavasarėjo, šioje šiaurinėje platumoje dar kurį laiką bus šviesu. Bet ne bažnyčios viduje. Čionai nuolatinę prieblandą reguliariai keisdavo tik aklina tamsa.

Martynas vilkėjo šiurkščius darbinius drabužius, ant galvos buvo užsimaukšlinęs kepurę su snapeliu, mat lageryje susirgęs karštligė nupliko. Jam tebuvo dvidešimt penkeri. Ne visi tie metai buvo lengvi, todėl jis atrodė gerokai vyresnis, bet sunkumai užgrūdino. Kiti neištvėrę palūžo, tačiau Martynas nė neketino pasiduoti.

Pažaislio vienuolynas nebebuvo vienuolynas. Vienuoles iškeldino dar 1948-aisiais, jos išsibarstė po visą šalį. Lietuvoje sovietai ėmėsi sau įprastos veiklos – uždarinėjo vienuolynus, atiminėjo verslus ir ūkininkų žemes, į tolimiausias milžiniškos

valstybės-kalėjimo pakraščius gabeno žmonių upe virtusias minias vyrų, moterų ir vaikų. Komijos respublika, Krasnojarskas, Irkutskas ir kitos tremties vietos buvo baisiai toli nuo dar neseniai nepriklausomos Lietuvos valstybės.

Pažaislį sovietai pavertė psichoneurologine ligonine, buvusiose vienuolių celėse uždarė nestabilios psichikos pacientus, o vienuolėms naujajame pasaulyje teko laviruoti paženklintoms netekėjusių moterų žyma. Ten, kur anksčiau skambėjo maldos, dabar karaliavo beprotybė. Ją užkardyti turėjo ligoninės teritoriją juosianti siena, tačiau ši, regis, nebuvo akлина, tad toji beprotybė veržėsi lauk, sroveno tolyn ir po kiek laiko nė nebepanėšėjo į beprotybę – toks liguistas spėjo tapti gyvenimas šioje šalyje.

Baisiai nelaiminga vieta baisiai nelaimingoje šalyje. 1940-aisiais atėję sovietai suiminėjo ir trėmė, o 1941-aisiais bėgdami nuo nacių paliko nužudytųjų lavonais nusėtą taką. Paskui vėl tūkstančiai mirčių – daugiausia žydų, jų žudynes organizavo vokiečiai ir vietos kolaborantai. 1944-aisiais grįžo sovietai. Kas galėjo – daugiausia bent kiek prasilavinę piliečiai, – pabėgo į Vakarus. Likusiems teko arba prisitaikyti, arba priešintis. Rezistentai buvo pasmerkti žūti – anksčiau ar vėliau. Pasirinkusiesiems prisitaikyti kartais pasisekdavo. Daug dažniau – ne.

Pažaislio ligoninė buvo ne taip toli nuo Vilniaus, bet Martynas sugaišo ištisą dieną stabdydamas pakeleivingus automobilius ir vežimus, o paskui, lyjant švelniam lietučiui, pėsčiomis žingsniuodamas pakaunės laukais. Drabužiai kiaurai permirko, bet kaime augusio buvusio kalinio prastas oras netrikdė. Krepšys buvo sunkus, jo turinys trapus, bet Martynas kartą jau parkeliavo namo per visą Rusiją su daug sunkesniu nešuliu.

Surasti ieškomą žmogų nebuvo paprasta, tačiau malonus Vilniaus knygų saugyklos direktorius, regis, žinojo viską, ką buvo įmanoma žinoti apie bet kurį šios mažutės šalies gyventoją.

– Niekas nelinkęs kalbėti apie Kostą, – nutęsė direktorius Stonkus, apžiūrinėdamas oda aptraukto lenkiško tomelio nugarėlę.

Apie daugybę dalykų kalbėti tapo pernelyg rizikinga. Saugiausia būdavo tylėti. Lietuviai netgi turi posakį apie tylos naudą. Tyla – gera byla. Galbūt norima pasakyti, kad verčiau likti nepastebėtam, tūnoti kaip pelė po šluota.

Kad direktorius išvis prabilo apie didžiai gerbiamo Kosto asmeninį gyvenimą, bylojo apie jo santykį su Martynu.

– Jis daug geria, tapo visai nekontroliuojamas. Matei jį savo vestuvių dieną, bet tai niekis, palyginti su tuo, kas nutiko paskui. Jis daugiau nebegalėjo dalyvauti renginiuose vaikams. Ištisomis dienomis kiurksodavo prie baro Rašytojų sąjungos kavinėje. Net žmona neprisikviesdavo jo namo. Visas pagelto. Maniau, kad jam bet kurią akimirką sustreikuos kepenys. Vis dar gali taip nutikti, atsižvelgiant į tai, ką joms teko iškęsti. O visų blogiausia – kurį laiką gėręs, jis imdavo šnekėti visokias nesąmones.

Direktorius Stonkus nutilo, lyg susigriebęs, kad pasakė per daug. Kaip ir Kostas, jis sulaužė tylos taisyklę ir, regis, jau gailėjosi tokio neapdairumo. Tarybų Sąjungoje verčiau neplepėti, nebent kai kuriomis temomis. Stonkus tylomis atsivertė knygą ir ėmė skaityti, bet Martynui nepakako to, ką išgirdo.

– Tai Kostas bus Rašytojų sąjungos bare?

Stonkus pakėlė galvą ir suirzęs pažvelgė į jį.

– Draugas Kostas taisy sveikatą sanatorijoje netoli Kauno, ir esu tikras, jog visa šalis linki jam kuo greičiau pasveikti, kad galėtų grįžti prie savo garbingos veiklos.

Pažaislis nebuvo paprasta blaivykla. Kosto statuso žmonės galėjo tikėtis geriausios priežiūros, o Pažaislio ligoninė buvo skirta partijos nariams. Bet net ir geriausia reabilitacijos įstaiga Tarybų Sąjungoje įstengė pasiūlyti tik seną buvusio vienuolyno celę aptrupėjusiomis sienomis, kur tas partijos narys galėdavo į valias rėkti ir raudoti tąsomas traukulių, kol valėsi organizmas.

Ligoninės teritorija buvo uždara, bet tik teoriškai. Ją juosiančiai sienai verkiant reikėjo remonto, ją įveikti bent keliose vietose buvo visai nesunku. Prie pagrindinių vartų budėjo sargas, bet jis dažnai eidavo pasivaikščioti arba snausdavo ant kėdės. Prasmukus vidun, Martynui prireikė šiek tiek laiko susiorientuoti.

Poilsio kambarėlyje nuobodžiaujantiems naktinės paimamos sanitarams ne itin rūpėjo, iš kur Martynas atsirado ir kas jis apskritai toks. Buvo grubūs storžieviai, bet lengvai papperkami – pakako butelio degtinės, kad papasakotų, kur guli Kostas ir kad pirmo aukšto langai tame korpuse grotuoti, o grotos užkabinamos kabliuku iš lauko. Niekas juk nesitikėjo, kad kas kada pamėgintų laužtis į vieną iš tų celių.

Pranešimas, kad „išjungiamos šviesos“, buvo labiau siekiamybė, o ne tikrovė. Jis reiškė, kad palatų durys užraklinamos, o nakčiai budėti lieka tik būtiniausi darbuotojai. Dalis jų dabar neabejotinai sėdėjo poilsio kambarėlyje ir dalijosi degtinės buteliu. Įskaitant Martyno duotąjį, buteliai jau buvo du, be to, šiandien – šeštadienio vakaras, ryte tikrai neužgrius

jokie viršininkai ar komisija. Tarp savo pačių girtavimo ir palatose besikamuojančių alkoholikų sanitarai neįžvelgė jokio ryšio.

Vis dar buvo šviesu, bet sargų ligoninės teritorijoje Martynas nepastebėjo, tad netrukdomas patraukė per neprižiūrėtą kiemą, pro seniai nebenaudojamus, sulūžusius ūkio padargus, pro surūdijusį „Studebaker“ pikapą – vieną iš daugelio, per karą amerikiečių atiduotų sovietams.

Priėjęs prie ieškomo lango, Martynas pažvelgė vidun. Sienos seniai nedažytos, apsilaupiusios. Kostas gulėjo ant siauro gulto ir, regis, miegojo. Staiga, it susapnavęs smūgį ar prisiminęs įžeidimą, suvirpėjo. Grotas laikantį kabliuką Martynas patepė riebalais, dar šiek tiek užtepė ant vyrių, bet grotos vis tiek sudžeržgė. Jis atlapojo langą, persisvėręs padėjo sunkų krepšį ant grindų ir įsiropštė vidun.

Kostas jau buvo pasivertęs ant šono ir plačiai atmerktomis akimis stebėjo, kaip Martynas lenkiasi per palangę ir uždaro grotas. Vilkėjo pilkšvus, dėmėtus naktinius marškinius. Žylančias garbanas ligoninėje nukirpo, bet virš kaktos teberyškėjo plaukų linija, per vidurį išlinkstanti į raidę V. Šiurpoko gelsvo atspalvio oda bylojo apie pažeistas kepenis, pavandenijusios akys visai ramiai žvelgė į Martyną.

– Uždarykit ir langą, – paprašė jis. – Pučia.

Palatoje stovėjo kėdė ir nedidelis staliukas, ant jo – vandens ąsotis ir skardinis puodelis. Prie lovūgalio bolavo du kibirai, laimei, tušti.

– Neatrodai nustebeš, – tarė Martynas. – Žinai, kas aš?

– Nė nenutuokiu.

– O aš tave kuo puikiausiai prisimenu.